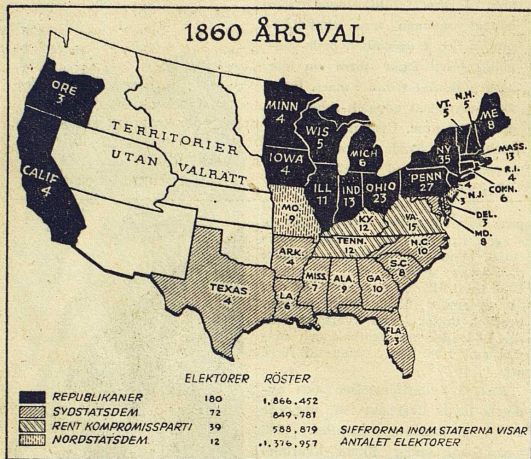

USA inför inbördeskriget

MAN KAN DISKUTERA i vad mån politikerna hämtar lärdomar i historien; säkert är att historikerna får eggelse och synpunkter från samtidens politik. Inte bara så att exempelvis Hobbes tre hundra år gamla statsteori ställs i ny belysning genom jämförelsen med vår tids totalitära läror eller att Napoleonerna betraktas med skärpta blickar därför att vi sett Mussolini, Stalin och Hitler i arbete. Utan också och främst så att gångna tiders stora brytningar blir, mera förstående, mera djupt och allsidigt uppfattade genom våra egna erfarenheter. Det är inte blott fråga om paralleller och nya eller uppträskade perspektiv. Synen blir vidare, analysen hårdare; traditionella banaliteter fräts sönder, och förlutna händelser får storhet och tragik genom att skildraren skriver under intrycket av stora och tragiska händelser.

Dessa ofta gjorda reflexioner inställer sig ovillkorligen vid läsningen av den amerikanske historikern Allan Nevins monumentala arbete om hur USA gled in i inbördeskriget 1861-1865 (*The Emergence of Lincoln I-II*, Charles Scribner's Sons, pris 12.50 dollar). I två tidigare volymer har Nevins behandlat skedet 1846-1857

(*"Ordeal of the Union"*, anmäld i Dagens Nyheter 30 augusti 1948); samma utrymme har nu ägnats de fyra åren 1857-1861, då uppmarschen inför inbördeskriget fullbordades. Genom den oerhörd omfattande källforskningen - som uppmärksammat press och otryckta minnesanteckningar i långt högre grad än tidigare arbeten -, de klarläggande kritiska resonemangen och den långt drivna objektiviteten har boken blivit ett standardverk, med få motstycken även i den moderna amerikanska historiskrivningen. Att samtidens problem stimulerat författaren ger skildringen ett stort och allmänt intresse.

Vid inbördeskrigets början bestod USA av 34 stater, 19 "fria" och 15 slavstater; av slavstaterna bröt sig 11 ut ur unionen - från Virginia i nordost till Texas i sydväst -, medan ett par av de övriga, särskilt Missouri, intog en vacklande hållning; detta innebar att av unionens befolkning på 31 miljoner omkring 9 miljoner, varav 3,5 miljoner slavar, hör-

de till den revolutionära statsbildningen, "Amerikas konfedererade stater". Den omedelbara anledningen till utbrytningen var att det republikanska partiet segrade vid presidentvalet i november 1860 - med Abraham Lincoln som kandidat och motstånd mot varje utsträckning av slaveriet till ännu icke som stater upptagna områden (territorier) på sitt program. Ännu väsentligare än republikanernas seger var likväl demokraternas splittring. Nordstatsdemokraterna, ledda av Lincolns rival i Illinois Stephen Douglas, ville låta territorierna själva bestämma i slavfrågan, medan sydstatsdemokraterna krävde unionellt stöd för slaveriets upprätthållande i dessa områden. Då de båda fraktionerna inom detta parti, som förut lyckats kompromissa mellan norr och söder, på sommaren 1860 bildade självständiga partier blev slavstaternas utbrytning och därmed den krigiska konflikten mellan norr och söder oundviklig.

Men vilka var de djupare orsakerna till motsättningen och kriget? Den frågan har stått i centrum av amerikansk historisk debatt. De skilda teorier om förhållandet mellan union och delstater som propagerades av de stridandes intellektuella ledare tillmättes till en början stor betydelse, men framstår numera som konsekvenser av splittringen, inte som orsak till den. Ekonomiska faktorer vid sidan av slavfrågan har under senare tid ofta ställts i förgrunden, inte minst i Charles Beards lysande översikter; man har pekat på slitningarna kring tullarna - i stort sett ville Norden ha skydd för sin industri, medan det bomullsexporterande Södern krävde frihandel -, kring nordvästerns krav på utdelning av jord till nybyggare på billiga villkor, ett krav som Södern motsatte sig av fruktan för de fria staternas tillväxt, och vidare kring den planerade transatlantiska järnvägen. Enligt Nevins är denna ekonomiska teori "den minst hållbara av alla de ensidiga förklaringsförsöken". Nu nämnda och andra tvisteggrunder av samma art spelade en sekundär roll; ekonomiskt kompletterade Norden och Södern varandra, och affärsmännen inom båda områdena sökte i det längsta hindra en brytning. Viktigast i orsakskedjan var helt enkelt frågan om slaveriet och om negrernas framtida position. Den förklaring som närmast anknyter till vad man sade och skrev under åren före inbördeskriget är den mest väsentliga.

Hur fick då slavfrågan denna dominerande ställning amerikansk politik? Här måste

försöket att förklara bestå i en skildring av hur denna fråga småningom kom Norden och Södern att framstå och känna sig som "världar" inom samma politiska enhet. I Norden växte indignationen mot slaveriet, en indignation som utgick från oavhängighetsförklararens ryktbara satsar om jämlikhet och allas rätt till lycka och i slaveriets upprätthållande inom världens i övrigt friaste stat såg - liksom Myrdal i negrernas ställning nästan hundra år senare - "ett amerikanskt dilemma". Och lika viktigt var att Norden ständigt växte i förhållande till Södern; det var till den fria Norden och Västern som de europeiska emigranterna sökte sig, och för varje år blev Södens underlägsenhet (i folkmängd, i antal stater, i materiella resurser) mera markerad. Södern kände hotet och överdrev dess styrka och aktualitet. Till självförsvar, till försvar för slaveriet, gick man allt längre i isolering och frihetsbegränsning. Det blev straffbart att lära en slav läsa och skriva, att kritisera slaveriet, att frigiva slavar. En järnrida restes mot inflytandet från de fria staterna; böcker, broschyrer, tidningar hindrades genom lag och påtryckningar att överskrida gränsen. En ny nationalism uppstod, med skryt och stolthet och förakt för andra. Man misstänkte Norden för hemliga angreppsplaner, för sammansvärjningar och uppriporisk agitation bland negrerna; John Browns raid i Virginia 1860 blev ett bevis för de onda avsikterna - knappast förvänande då Nordstatsmän som Emerson, Longfellow och Thoreau hyllade Brown som martyr. Debatterna i kongressen blev allt oftare gräl eller dueller i okvädande. På båda hållen observerade man främst ytterlighetsmännen inom motståndsläget, medan moderata uttalanden förbisågs eller betraktades som finter; slutligen blev måttfullheten föraktlig och dess representanter teg eller anpassade sig. Ett slags frikärer organiserades bland ungdomen, som lekte krig innan det blev verklighet.

Inför faran blev slaveriväldets anspråk allt våldsammare. Man talade om att erövra Mexiko, Mellanamerika och Kuba för att skapa nya slavstater, att ånyo legalisera negerimporten från Afrika. Slaveriet blev kärnan i en ideologi som i intelligent skärpa och absurditet påminner om marxismen; genom slaveriet avskaffades arbetslösheten, de härskande tvingades att sörja för sina underlydande, alla smälte samman i solidaritet och ömsesidigt beroende, i en högre form av socialism. Krisen i Norden 1857, med arbetslöshet och sjunkande priser, blev ett bevis på Söderns överlägsenhet; "kung bomull" regerade Amerikas ekonomi, och Sydstaternas utbrytning ur unionen skulle ruinera Norden. Sociologen Fitzhugh förklarade att slaveriet måste återinföras i

hela världen; "det fria arbetet" var en förirring i mänsklighetens historia. "Jag skulle vilja sprida slaveriets välsignelser till jordens yttersta gränser", yttrade en av Söderns ledare i senaten.

Att Södern efter hand förvandlades till en avgränsad enhet, till en "nation", som Gladstone under inbördeskriget uttalade i det engelska parlamentet, berodde delvis på att slav-

ägarna — i det hela en fjärdedel eller en femtedel av befolkningen — lyckades genomföra en politisk ordning som i mycket erinrar om vår tids totalitära regimer; sällan har en härskande socialgrupp med så relativt milda medel lyckats förskaffa sig ett så obestritt

välde. Men den sammansvetsning av Sydstaterna till slaveriets försvar som kom till så tydligt uttryck under kriget förklarar främst av att den fattiga vita majoriteten kände negrernas frigörelse som en fara. Hur skulle negerproblemet kunna lösas utan slaveri? Att göra

negrerna till fria arbetare, den möjligheten framstod för Sydstatsmännen i gemen som en outhärdlig degradation, och upprätthållandet av de vitas välde tedde sig därför ojämförligt mera väsentligt än en social omvandling; slaveriet garanterade Söderns likriktning och konservatism.

Den amerikanska demokratin gav för hundra år sedan — liksom nu — inspiration och trygghet åt frihetsvänner över hela världen. Och därför förnams slaveriet i Amerika som ett dilemma, ett förräderi mot en gemensam sak. Reaktionen i Europa kunde å andra sidan peka på att den republik som demokraterna uppställde som

mönster tolererade en mänsklig förnedring, otänkbar i europeiska monarkier och aristokratier. På detta sätt blev "europeiska liberaler och amerikanska abolitionister medarbetare i en stor gemensam sak", och Lincoln kunde med rätta framställa Nordens kamp som ett led i demokratins strävan. Även på den punkten för Nevins bok tanken till dagens situation. Slaveriets upphävande har inte löst negerproblemet i USA; endast ett effektivt fullföljande av striden mot rasförtryck och diskrimination gör Amerika skickat att förbli demokratins talesman och beskyddare.

HERBERT TINGSTEN